

Ortadoğu Konuşmaları

“Arap Baharı ve Türkiye'nin Ortadoğu Politikası”

Doç. Dr. Mesut Özcan

Değerlendiren: Bilal Yıldırım

Türkiye, Ortadoğu ile yeniden buluşuyor

Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından düzenlenen Ortadoğu Konuşmaları serisinin Şubat ayındaki ilk konuğu, Dışişleri

Türkiye, son 10 yıllık süreçte Ortadoğu ülkeleri ile daha fazla etkileşimde bulunmaktadır.

Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkan Yardımcısı Doç. Dr. Mesut Özcan oldu. “Arap Baharı ve Türkiye'nin Ortadoğu Politikası” başlıklı konuşmasında Özcan, ilk olarak Türkiye'nin son dönem Ortadoğu politikasını özetleyeceğini, böylece Arap Baharı sürecinde ortaya konan yönelimleri anlamının daha kolay olacağını belirtti. Buna göre, Türkiye, son 10 yıllık süreçte Ortadoğu ülkeleri ile daha fazla etkileşimde bulunmakta ve 1999 yılından bu yana, Özcan'ın angajman siyaseti olarak nitelendirdiği bir şekilde, bölge ile sosyal, ekonomik ve siyasi anlamda gittikçe artan bir etkileşim içersine girmektedir. Bölge ülkeleri söz konusu olduğunda, etkileşimin artması için öncesinde

siyasi liderler arasındaki iletişimin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu iletişimin yokluğunda, diğer alanlarda etkileşim içersine girmek ve işbirliği sağlamak, pek de mümkün olamamaktadır. Özcan, aynı zamanda, Türkiye'nin son yıllarda bölge ülkeleriyle olan ticaretini de artırdığını belirtti. Mısır, Suriye, Ürdün ve Lübnan'la serbest ticaret anlaşmaları imzalayan Türkiye, böylece bu ülkelerle olan ticari ilişkilerine ivme kazandırmıştır. Son yıllarda uygulanan bir başka politika ise, komşu ülkelere gerçekleştirilen ihracatı artırma hedefi olmuştur. Bunun için de, buralara

yönelik fuarlar desteklenmiş, gidiş gelişlerde kolaylıklar sağlanmış ve THY'nin seferleri artırılmıştır. Bunun sonuçlarından bir tanesi, AB'nin Türkiye'nin ihracatındaki payının %56'dan %38'lere gerilemesidir. Bu dönemde komşu ülkelerin payı ise %8'den %18'e yükselmiştir. Bu etkileşim sürecinin başka bir boyutunu oluşturan kültürel ilişkiler ise, ekonomik ilişkiler sürecinde geliştirilmektedir. Bu gayretler arasında vizelerin kaldırılması, Yunus Emre Enstitülerinin açılması, STK'ların desteklenmesi ve TİKA'nın daha faal hale gelmesi yer almaktadır.

Türkiye'de ve bölgede reform

Mesut Özcan, Türkiye'nin yaşadığı siyasi ve ekonomik dönüşümlerin de, bölgeye yönelik bu etkileşimleri artırma siyasetinde etkisinin olduğunu belirtti. Kendisi içeriden reformlar gerçekleştiren Türkiye, bölge ülkelerine de reform çağrısında bulunmaktadır. Reform söyleminde Türkiye, bu ihtiyacın kaçınılmaz olduğunu ve içeriden yönetilmediği sürece, Irak'ın işgali örneğinden olduğu üzere,

dış müdahalelere zemin hazırladığını ve tedrici bir şekilde karşılanması gerektiğini beyan etmiştir. Özcan, son 2-2,5 yılın gösterdiği üzere, Türkiye'nin tedrici bir evrimle yönetilmesini telkin ettiği reform sürecinin, devrimsel dönüşümlerle karşılandığı bir nitelik kazandığını söyledi. Bunun sonucunda ise, siyasi ve ekonomik yapılarda çok ciddi değişimler gerçekleşti. Bu devrimlerin nedenleri arasında, değişen toplumlara karşın değişmeyen, uzun yıllar iktidarda kalan yönetimlerin toplumların ihtiyaçlarını karşılayamaması bulunmaktadır. Siyasi

Doç. Dr. Mesut Özcan

T.C. Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi

muhalefete izin vermeyen yönetimler, bu son döneme kadar, sağladıkları sosyal hizmetler sayesinde halkların siyasi taleplerde bulunmasını önlemeyi başarabiliyorlardı. Laklin bu hizmetlerin kalitesindeki azalma, diğer hususlarla bir araya getirildiğinde, Arap Baharı sürecinin önünü açmıştır.

Türkiye'nin reformlara ve ülkelere yaklaşımı

Özcan, kendi içindeki reform ihtiyacına cevap vermeye çalışan Türkiye'nin, kendi bölgesindeki benzer reform ihtiyaçlarına sırt çevirmesinin mümkün olmadığını belirtti. Dolayısıyla Türkiye, Ortadoğu ülkelerindeki yükselen toplumsal taleplerin yönetime yansımaları gerektiğini, her fırsatta dile getirdi. Bölgedeki bu devrim süreci, her ülkede aynı nedenlerle ve aynı şekilde ortaya çıkmadı. Bu yüzden de Türkiye,

devrimlerin yaşandığı her ülkeye aynı politika ile yaklaşmadı. Zira ülkelerin kendilerine özel şartları ve

Türkiye'nin oradaki çıkarları, her ülke ile ilgili politikasını farklı şekillendirdi. İlk olarak Tunus'ta ortaya çıktığında, Türkiye, halkıyla beraber devrimcilerin yanında yer aldı. Daha önce bahsedilen etkileşim süreci, Tunus'taki Binali yönetimi ile de sağlanmaya çalışılmaktaydı. Lakin olgun bir ilişkiden bahsetmek mümkün değildi. Dolayısıyla Türkiye, devrim sürecinden memnun oldu ve yeni yönetimle iyi ilişkiler içerisine girdi. Tunus'taki süreç, Türkiye için kolay bir örnek teşkil etti. Mısır ise, nüfusu ve Arap dünyasındaki konumu itibarıyla oldukça önemli bir ülkedydi. Burada da Türkiye, değişim taleplerinin yanında yer aldı. Bu durum, kısa süreli bir gerginliğe de neden olmuştu. Lakin burada da devrim süreci, kısa sürede ve kansız bir şekilde gerçekleşti. Tarihte Batıda gerçekleşen devrimler, örneğin Fransa ve

Çarlık Rusya'daki devrimler, yıllar içerisinde gerçekleşti ve tedricen tamamlandı. Dolayısıyla, Özcan'a göre, Ortadoğu'daki devrimlerin tamamlanması ve hemen ardından siyasi ve ekonomik istikrarın gerçekleşmesi de, zaman gerektirmektedir. Bunun farkında olarak Türkiye, Mübarek sonrası Mısır'a gerçekleştirilen ilk resmi ziyarette, geçiş ve reform sürecinin tamamlanması tavsiyelerinde bulundu.

Mesut Özcan, Libya'nın farklı bir örnek teşkil ettiğini, bunun da sebebinin kanlı bir sürecin yaşanması olduğunu belirtti. Türkiye açısından bir başka zorluk ise, orada bulunan 25.000'inin üzerindeki Türk vatandaşının ve milyarlarca dolarlık yatırımların bulunması idi. Bunları göz önüne aldığımızda, Libya'ya yönelik bir politika geliştirmenin zorluğu fark edilecektir. Libya'da süreç ilk ortaya çıktığında, genel

Kendi içindeki reform ihtiyacına cevap vermeye çalışan Türkiye'nin, kendi bölgesindeki benzer reform ihtiyaçlarına sırt çevirmesi mümkün değildir.

politikanın bir parçası olarak Türkiye, tedrici bir reform sürecini telkin etmişti. Lakin bunun mümkün olmadığı görüldüğünde,

yine değişim taleplerinin yanında yer aldı. Bununla birlikte, vatandaşlarını salimen oradan uzaklaştırdı ve ülkedeki ekonomik çıkarlarının gereğini yerine getirdi. Bugün de Libya ile ilişkiler, bu doğrultuda devam ettirilmekte ve siyasi etkileşim muhafaza edilmektedir. Özcan, devrimlerin gerçekleştiği ülkelerdeki yönetimlerin 25 ile 42 yıl arasında bir süreli kapsadıklarını da sözlerine ekledi.

Yemen'de de değişim, Tunus'taki gibi kansız bir şekilde gerçekleşti. Bu değişim, Salihi ve yakınlarına sağlanan yargı bağımsızlığı ile mümkün oldu. Bu ülkelere başka yerlerde de, örneğin Suudi Arabistan, Fas, Cezayir ve Bahreyn gibi ülkelerde de değişim talepleri ortaya çıktı; fakat bu ülkelerdeki gibi bir değişimle neticelenmedi. Suudi Arabistan, ekonomik bir paketle ve bazı demokratik

adımlarla süreci yönetti. Bahreyn’de ise kanlı gösteriler gerçekleşti ve ardından reform paketi açıklandı. Fas ve Cezayir, denetimli bir reform süreci başlattı. Tunus’la birlikte dört ülkedeki değişime rağmen, Suriye’deki değişim bir noktada tıkanıp durdu. Başka yerlerde gösteriler kanlı bir şekilde bastırılırken, burada bir iç savaş ortaya çıktı.

Özcan, Suriye’nin Türkiye açısından kritik bir önemde olduğunu belirtti. Bunun nedenleri arasında, Suriye’nin sınır komşusu olması ve angajman siyasetinin örnek ülkesi olarak gösterilmesi bulunmaktaydı. Bu yüzden Suriye, Türkiye için zorlu bir örnek oluşturdu. Suriye’de değişim süreci tamamlanamadı; çünkü yönetim bunlara kanlı bir şekilde müdahale etti ve muhalif liderler yurt dışına kaçtığı için içerideki muhalefet hareketleri örgütlenemedi. Bunun yanı sıra, Rusya ve İran’ın, buradaki rejimi savunmak zorunda olduğunu düşünmesi de, değişim sürecinin tamamlanmasına engel oluşturmaktadır. Ayrıca, söz konusu devrim sürecinde iktidara İslamcı partilerin yükselmesi, Rusya ve Çin ile ABD gibi bazı ülkelerin bu sürece bakışını etkiledi. Dolayısıyla Suriye’de de benzer bir yönetimin ortaya çıkmasını istemedikleri için, sürece mesafeli yaklaşmayı tercih ettiler. Bu durum, Türkiye için göçmenler ve güvenlik açığı gibi sorunlar meydana getirdi.

Türkiye, angajman siyaseti izlediği devrim öncesi süreçte, hem bu ülkelerle temas içerisinde olup reform telkinlerini sürekli olarak iletmekte hem de DPT uzmanları dahil istedikleri her türlü yardımı yapmaktaydı. Devrim sonrasında da, yeni kurulan rejimlere destek olmak adına, siyasi ilişkiler kurdu, taleplerini uluslararası örgütlerde dile getirdi, finansal imkanlar sağladı ve ticaretin yeniden

canlandırılması için bazı adımlar attı, teknik destek vererek anayasa ve siyasi parti yasalarının hazırlanmasına yardımcı oldu. Diplomatlarına eğitim verdi ve gençlere eğitim imkanı sağladı.

Devrimlerle yeniden şekillenen bölgeye yaklaşım

Özcan, son olarak, Türkiye’nin devrimlerin bölge ülkelerinin demokratikleşmesini sağladığını ve bu sayede hesap verebilir yönetimlerin iktidara geldiğini, bunun da, dışarıdan baskılar ve müdahalelerle değil, halkın talepleri neticesinde gerçekleştiğini düşündüğünü, bu yüzden de sürece destek verdiğini belirtti. Bu destek sürecinde imkanları ölçüsünde hareket eden Türkiye, ortaya çıkan meydan okumaların da

Söz konusu devrim sürecinde iktidara İslamcı partilerin yükselmesi, Rusya ve Çin ile ABD gibi bazı ülkelerin bu sürece bakışını etkiledi. Dolayısıyla Suriye’de de benzer bir yönetimin ortaya çıkmasını istemedikleri için, sürece mesafeli yaklaşmayı tercih ettiler.

farkındadır. Söz konusu ülkelerdeki tamamlanmayan geçiş süreçleri, bölge içinden ve dışından bazı aktörlerin süreci kendi ulusal çıkarları doğrultusunda etkilediği bir durum meydana getirdi. Dolayısıyla bu sürecin, bir müddet daha bu şekilde devam edeceğini söylemek mümkündür. Özcan, son olarak, uzun yıllardır siyasetin yasaklandığı ve partilerin kurulmasına izin verilmediği bu ülkelerde, hemen bir liderin ortaya çıkmasını ve bir siyasi partinin kurulup onun etrafında toplanılması bekleminin doğru olmadığını belirtti. Bunun için en az bir kaç seçim sonrasını beklemek gerekmektedir. Bu süreçte ekonomi de gerilemiştir. Bu yüzden bu ülkelerin ekonomik olarak da desteklenmesi ihtiyacı söz konusudur.